

Tapaustutkimus Kanadassa asuvan ulkosuomalaisen puheesta

MARI WIKLUND JA SALLA KURHILA

1 Johdanto

Koodinvaihtoja on tutkittu paljon (ks. esim. Kalliokoski 1995; Auer 1999; Kalliokoski, Kotilainen & Pahta toim. 2009; Frick 2013; Lantto 2015; Muysken 2000), mutta niiden prosodisten piirteiden käsittely on jäänyt lähinnä maininnan tasolle. Lappalaisen (2004: 286–288) mukaan koodinvaihdot on merkitty usein paralingvistisesti: vaihdoissa esiintyy muutoksia artikulaatiotavassa, äänenlaadussa tai sävelkorkeudessa taikka puhuja nauraa. Piccininin ja Garellekin (2014) kokeellisessa englanti–espanjakoodinvaihtoja käsittelevässä tutkimuksessa sama puhuja käytti erilaisia prosodisia muotoja koodinvaihtokohdissa verrattuna hänen yksikieliseen puheeseensa. Koodinvaihdon on ylipäätään todettu tapahtuvan monasti yhtä aikaa muiden (mm. prosodisten) muutosten kanssa (Halmari & Smith 1994). Tämä artikkeli tarkastelee lähemmin sitä, millaisia prosodisia muutoksia koodinvaihtoesiintymiin liittyy. Tavoitteemme on autenttisia koodinvaihtotapauksia analysoimalla valottaa prosodian ja koodinvaihtojen yhteispeliä merkitysten tulkinnassa. Menetelmällisesti tutkimus nojautuu keskusteluanalyysiin. Tutkimuksen aineistona on puhelinkeskustelu, jossa Kanadassa asuva ulkosuomalainen nainen keskustelee Suomessa asuvan sukulaisensa kanssa.¹

Koodinvaihdolla tarkoitetaan kielen tai kielimuodon vaihtumista toiseksi samassa puhetilanteessa tai tekstissä (Heller 1988: 1). Tässä aineistossa kyse on suomen kielen hetkellisestä vaihtumisesta englanniksi. Toisinaan aineistomme ulkosuomalainen puhuja ei esimerkiksi (heti) löydä tarvitsemaansa suomenkielistä sanaa ja korvaa sen englanninkielisellä. Tällöin kyse on eräänlaisesta kompensatorisesta kommunikatiivisesta strategiasta (vrt. Faerch & Kasper toim. 1983; Ellis 1985; Poulisse 1993).

---

1. Kiitämme aineistossa esiintyviä henkilöitä osallistumisesta tähän tutkimukseen. Lisäksi kiitämme Helsingin yliopiston tutkijakollegiumia saamastamme tuesta. Artikkelin kirjoittajien yhteistyötä. Mari Wiklund keräsi aineiston ja oli päävastuussa artikkelin prosodisista analyyseistä. Salla Kurhila oli päävastuu vuorovaikutusnäkökulmasta.

Toisaalta koodinvaihto vaikuttaisi useissa tapauksissa toimivan myös sanotun kontekstualisointivihjeenä (Gumperz 1982; Kalliokoski 1995). Auerin (1988: 199) mukaan koodinvaihtoja voidaan pitää gumperzilaisena kontekstualisointistrategiana (*contextualization strategy*), jonka avulla osallistujat ilmaisevat, mitä he tekevät tietyllä hetkellä. Omassa aineistossamme ulkosuomalainen puhuja vaikuttaa usein käyttävän koodinvaihtoa nimenomaan tällä tavalla: prosodiset muutokset ja koodinvaihto osuvat tyypillisesti vuorovaikutusta jäsentäviin, asennonvaihdosta (ks. Goffman 1981) ilmaiseviin ja moniäänisiin kohtiin. Keskustelun kokonaisuuden kannalta koodinvaihto tuntuu liittyvän myös ulkosuomalaisen puhujan haluun asemoida itsensä suhteessa puhokumppaniin (Bamberg 1997). Usein esille nousee nimittäin puhujan asuinpaikka, kun hän kertoo sukulaiselleen elämästään kaukaisessa Kanadassa.

Martinin (1988, 1994) mukaan koodinvaihto Kanadan suomessa palvelee pääasiassa seuraavia keskustelullisia päämääriä: 1) puhujan kielelliset preferenssit, 2) osallistujan, alan tai topiikin vaihdokset sekä 3) sanastollisten aukkojen täyttäminen (ks. myös Jönsson-Korhola 1993; Kainulainen 1993). Näistä kolmesta vaihtoehdosta koodinvaihdot vaikuttaisivat palvelevan omassa aineistossamme eniten sanastollisten aukkojen täyttämistä. Analyysimme kuitenkin osoittaa, että koodinvaihdoilla on usein muitakin vuorovaikutuksellisia tehtäviä.

Halmarin (1997) ulkosuomalaisten keskusteluista koostuvassa aineistossa lausumansisäiset suomi–englanti-koodinvaihdot ovat pääasiassa yhden sanan mitaisia substantiiveja, ja vaihto tapahtuu tyypillisesti suomesta englantiin. Lauttamus (1990, 1992) erottaa toisistaan termit *koodinmuutos* (engl. *code-change*) ja *koodinsekoitus* (engl. *code-mix*). Koodinmuutos viittaa kokonaiseen lauseeseen; koodinsekoitus on puolestaan lausumansisäistä ja koskee pääasiassa yksittäisiä sanoja.² Omassa aineistossamme koodinvaihto ilmenee sekä yksittäisinä sanoina että toisinaan myös kokonaisina lauseina.

Kanadaan muutti Suomesta 1950-luvulla yli 16 000 ihmistä (Jönsson-Korhola 2003: 391). Osalla lähdön syyt olivat poliittiset mutta useimmilla taloudelliset (mp.). Englantia päästiin tavallisesti oppimaan vasta uudessa maassa (mas. 392). Siirtolaisten käyttämä amerikkansuomi ei ole yhtenäinen kielimuoto, vaan se vaihtelee ”käyttäjän, paikkakunnan ja tilanteen sekä sen mukaan, onko kyseessä puhuttu vai kirjoitettu kieli” (mas. 409). Kuten siirtolaiskielet yleensäkin, amerikkansuomi on ensisijaisesti puhekieltä. Jönsson-Korholan (mas. 409–410) mukaan amerikkansuomelle on ominaista, että ”sen pohjana on puhujan tai hänen vanhempiensa tai isovanhempiensa Suomesta peräisin oleva murre, johon on kiinnittynyt piirteitä sekä uuden ympäristön muista suomalaismurteista että englannin kielestä”. Muutkin kielet kuin englanti ovat satunnaisesti voineet vaikuttaa suomalaispuhujan kieleen (mas. 410).

Jönsson-Korholan (2003: 416) mukaan ensimmäisen polven amerikkansuomalaisten puheeseen mukautuu tavallisesti joitakin sanoja uudesta ympäristöstä; toisen polven puhujilla, jotka yleensä ovat kaksikielisiä, mukaan voi tulla myös englanniksi lausut-

---

2. Lauttamuksen lisäksi erilaisia typologioita koodinvaihdosta ovat esittäneet myös mm. Muysken (2000) ja Kovács (2009).

tuja ilmauksia ja pidempiäkin englanninkielisiä katkelmia.³ Tämän aineiston puhuja on ensimmäisen polven siirtolainen. Hänen suomessaan on englannista mukautuneita sanoja, mutta mukana on myös joitakin englanniksi lausuttuja katkelmia. Tässä aineistossa suomi on kummankin keskustelun osallistujan selvästi vahvempi kieli, mutta he osaavat myös hyvin englantia, mistä molemmat ovat tietoisia.

Siirtolaisten puheessa esiintyy myös lainaamista. Lainauksen syyt voivat olla esimerkiksi sosiaalisia tai tyyllisiä (Jönsson-Korhola 2003: 422). Toisesta kielestä lainatut sanat voivat ilmaista esimerkiksi yhteenkuuluvuutta vuorovaikutustilanteessa, tai lainasana voi ilmentää suomenkielistä sanaa paremmin jotakin asiaa (mas. 422). Tyyppillistä on, että sanat ovat kertakäyttöisiä ja tilannesidonnaisia (Martin 1993: 196); niillä ei tarvitse olla kovin pysyvää muotoa eikä merkitystä, vaan riittää, että niiden avulla selviää kulloisestakin vuorovaikutustilanteesta (mas. 196).

Aineistossamme keskustelun pääkieli on suomi, mutta välillä keskustelijat vaihtavat englantiiin joko yhden sanan tai joskus myös pidemmän lausuman ajaksi. Vaikka keskustelijoilla on käytettävissään sekä suomen että englannin resursseja, suomea voi pitää keskustelun *matriisikielenä* (ks. esim. Myers-Scotton 1997; Kovacs 2009; termin kritiikistä esim. Meeuwis & Blommaert 1998); koko keskustelussa ei ole kahta peräkkäistä vuoroa, jotka olisivat kokonaan englanninkielisiä.

Koodinvaihtoja esiintyy pääosin ulkosuomalaisen puhujan vuoroissa, mutta kaksi esiintymää löytyy Suomessa asuvan osallistujan puheesta. Esiintymäksi on laskettu yhtäjaksoinen englanninkielinen puhejakso; jos sanotun väliin tulee suomenkielistä puhetta, esiintymä päättyy ja alkaa uusi. Pelkkä tauko ei katkaise esiintymää vaan ainoastaan suomenkielinen puhe tai puhujan vaihtuminen. Olemme sisällyttäneet koodinvaihtotapauksiin myös ne esiintymät, jotka on mukautettu suomen fonotaksiin mutta joiden pohjana on englanninkielinen ilmaus. Kyse ei ole vakiintuneista lainasanoista (koodinvaihdon ja lainan rajankäynnistä ks. Myers-Scotton 2002; Kovacs 2009) vaan tilapäisemmistä kahden kielen resursseja hyödyntävistä muodosteista, joita on kommunikaatiostrategiakirjallisuudessa kutsuttu esimerkiksi nimillä *foreignizing*, *word coinage*, *morphological creativity* tai *nonce borrowing* (Faerch & Kasper toim. 1983: 46–50; Poplack, Wheeler & Westwood 1989; Poulisse 1987). Tällaisia aineistossamme esiintyviä suomalaistettuja ilmauksia (Kurhila 2006: 111–117) ovat esimerkiksi *vinkittää* 'iskeä silmää' tai *panna teippiin* 'nauhoittaa'.

2 Aineisto ja metodit

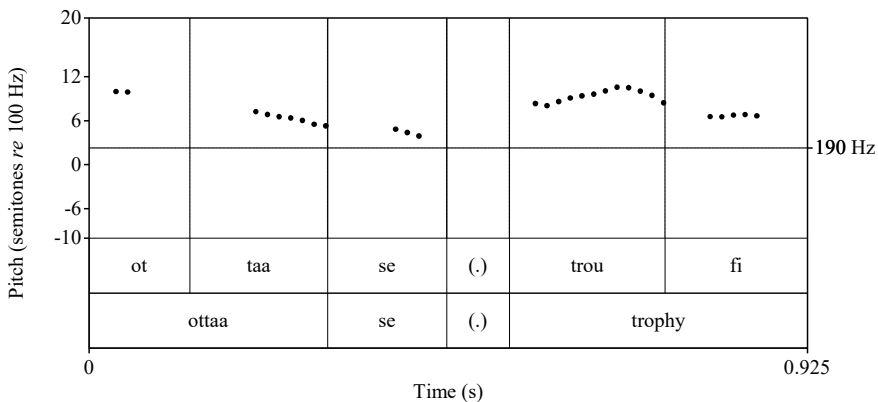
Tutkimuksen aineistona on Skype-ohjelmalla lokakuussa 2011 äänitetty puhelin-keskustelu, jonka kesto on 31 minuuttia. Aineistossa on yhteensä 73 koodinvaihtoesiintymää. Keskustelun Kanadassa asuva osapuoli on Suomessa syntynyt nainen, joka oli aineiston äänittämishetkellä 86-vuotias. Viittaamme häneen tässä artikkelissa keksityllä nimellä Miina. Hän on eläkeläinen, ja hänen äidinkielensä on suomi. Miina

3. Suomi–englanti-koodinvaihdon eroista ensimmäisen ja toisen polven siirtolaisten välillä on raportoitu myös Kovacs (2001) australiansuomea koskevassa väitöskirjassaan.

on asunut Kanadassa 1950-luvun lopulta lähtien. Hänen Kanadassa asuva perheensä ei osaa suomea, joten perhe kommunikoi englanniksi. Miina ei muutenkaan ole Kanadaan muuttamisensa jälkeen pystynyt käyttämään säännöllisesti suomea muulloin kuin keskustellessaan puhelimesta sukulaistensa kanssa. Miina on syntynyt Karjalan kannaksella, jossa hän asui sotiin asti. Sotien aikana hänet evakuoitiin Järvenpään, missä hän asui useita vuosia ja työskenteli muun muassa puhelinkeskuksessa. Järvenpäästä hän muutti Ruotsiin töihin. Ruotsista Miina muutti Kanadaan ja perusti perheen virolaisen miehen kanssa. Hän vieraili Kanadaan lähtönsä jälkeen Suomessa vain harvoin.

Aineiston Suomessa asuva puhuja puolestaan on 67-vuotias mies. Kyseessä on Mii-
nan siskonpoika. Käytämme miehestä tässä artikkelissa keksittyä nimeä Reijo. Reijo asuu pääkaupunkiseudulla, ja hänkin on eläkeläinen. Reijon äidinkieli on suomi, ja hän on asunut koko ikänsä Suomessa, pääkaupunkiseudulla. Myös Reijon perhe on suomenkielinen. Puhujilta on saatu lupa aineiston tutkimuskäyttöön. Aineisto on litte-
roitu keskusteluanalyysin konventioita käyttäen (ks. esim. Seppänen 1997). Lista käytetyistä litterointimerkeistä on artikkelin liitteessä.

Metodologisesti tutkimus nojautuu siis keskusteluanalyysiin. Keskusteluanalyysi tarkastelee vuorovaikutuksen rakentumista mikrotasolla, osapuolten hetki hetkeltä rakentamana yhteistyönä (ks. esim. Heritage 1996; Sidnell & Stivers toim. 2013; Stevanovic & Lindholm toim. 2016), joten se soveltuu erinomaisesti koodinvaihdon tarkastelemiseen vuorovaikutustoimintana. Keskusteluanalyysissa on viime aikoina kiinnitetty enenevässä määrin huomiota puheen prosodian merkitykseen vuorovaikutuksen resurssina (esim. Lehtinen 2011; Stevanovic 2016; Couper-Kuhlen & Selting 2018). Koodinvaihtojen prosodiaa tutkiessamme olemme hyödyntäneet akustisissa mittauksissa fonetiikan menetelmiä. Sävelkorkeuden (f_0) mittaamisessa on käytetty Praat-puheanalyysiohjelmaa (Boersma & Weenink 2016). Sävelkorkeus on mitattu koodinvaihtoesiintymän ensimmäisen tavun kohdalta suhteessa edeltävän puheen viimeiseen tavuun. Käytetty yksikkö on puolissävelaskel, josta käytämme lyhennettä *st* (lyhennetty englannin sanasta *semitone*).

Kuvio 1.
Sävelkorkeuden nousu koodinvaihtoesiintymän alussa.

Kuvio 1 havainnollistaa sävelkorkeuden muutosta yhden koodinvaihtoesiintymän alussa: perustaaajuus nousee siinä 5,3 puolisävelta sanan *troufi* (engl. *trophy*) ensimmäisen tavun [trou] aikana suhteessa edeltävään suomenkieliseen tavuun [se].⁴ Muutos on mitattu suhteessa kunkin tavun keskimääräiseen sävelkorkeuteen (f_0). Kuvioon 1 merkitty hertsiarvo (190 Hz) osoittaa puhujan keskimääräistä sävelkorkeutta. Myös intensiteetti kasvaa tässä esimerkissä koodinvaihtoesiintymän alussa. Aineistoa ei kuitenkaan ole kalibroitu, joten mainitsemamme intensiteetin muutokset ovat vain suuntaa antavia, emmekä siksi anna tarkkoja desibeliarvoja. On huomattava, että esimerkissä esiintyvä koodinvaihtosana ('trophy') on kerronnan kannalta merkityksellinen sisältösana. Tarkastelemmekin analyysissämme koodinvaihtojen prosodian ohella niiden vuorovaikutuksellisia tehtäviä.

3 Koodinvaihto aineistossa

Mittauksemme osoittavat, että aineiston kaikista 73 koodinvaihtotapauksesta yhteensä 62:n (85 %) alussa tapahtuu sävelkorkeuden nousu. Yhdeksässä tapauksessa (12 %) sävelkorkeus laskee tai pysyy samana suhteessa edeltävään puheeseen. Kahdessa tapauksessa sävelkorkeuden eroa suhteessa aiemmin sanottuun ei ollut mahdollista mitata, koska koko tutkittava vuoro on koodinvaihtoa.

Aineistossamme koodinvaihtoihin liittyy siis yleensä sävelkorkeuden nousu. Nounin suuruudessa on kuitenkin suurta vaihtelua: joskus nousu ei erotu juurikaan ympäröivän puheen tavanomaisesta painotuksesta, kun taas toisinaan nousu on huomattavan suuri suhteessa ympäristöön. Toisaalta on huomattava, että merkittävä osa koodinvaihtoista on sisällöllisesti merkityksellisiä substantiiveja tai verbejä, jolloin sävelkorkeuden nousu kyseisten sanojen kohdalla voi kontekstualisoida sekä koodinvaihtoa että avainsanaa. Olisi kiinnostavaa eritellä pelkän koodinvaihdon osuutta prosodisiin muutoksiin, mutta koska autenttisesti aineistosta on miltei mahdotonta löytää täysin rinnasteisia tapauksia, joissa samanlaisessa vuorovaikutusympäristössä olisi tuotettu tietty avainsana sekä suomeksi että englanniksi, emme ole pystyneet tekemään kattavaa vertailua. Olemme kuitenkin koemielessä mitanneet englanninkielisiä avainsanoja sisältävistä kertomuksista sävelkorkeuden myös joissakin suomenkielissä sanoissa, jotka ovat kertomuksen kannalta merkityksellisiä, mutta nämä vertailut ovat yksittäistapauksia ja siksi havainnotkin vain suuntaa-antavia.

Havainnollistamme seuraavaksi aineistomme koodinvaihtotapauksia ja niiden prosodiaa tapausryhmittäin. Olemme jaotelleet koodinvaihtotapaukset sekä niiden prosodisten piirteiden että niiden vuorovaikutusfunktioiden perusteella. Klassikotutkimuksessaan Gumperz (1982: 75–80) hahmottelee metaforiselle koodinvaihdolle kuusi funktiota: koodinvaihto 1) referoinnin yhteydessä, 2) puhuteltavan spesifiointin

---

4. Artikkelinomainen sana *se* on kieliopillinen sana, joten on luonnollista, että sitä ei ole korostettu. Sävelkorkeus on kuitenkin systemaattisuuden vuoksi mitattu tutkimuksessamme aina koodinvaihtoesiintymän ensimmäisen tavun kohdalta suhteessa edeltävän puheen viimeiseen tavuun. *Troufi*-sanaa edeltävä mikrotauko (.) voi kieliä epäröinnistä oikean sanan löytämisessä (ks. esim. Candea 2000).

apuna, 3) huudahdusrutiineissa, 4) toiston keinona, 5) keinona modifoida sanottua ja 6) persoonallisen ja objektiivisen näkökulman vaihtelun merkkinä (suomennokset Kalliokoski 1995: 5). Myös myöhempi tutkimus on todentanut koodinvaihdon samankaltaisia funktioita; on muun muassa korostettu koodinvaihtoa moniäänisyyden ja intertekstuaalisuuden keinona (Kalliokoski ma.), erilaisten siirtymien merkkinä (Lappalainen 2004, 2009) ja goffmanilaisena asennonvaihtona (Frick 2013). Yhteistä näille näkemyksille on koodinvaihdon toimiminen tulkintavihjeenä siten, että se ohjaa vastaanottajan tulkintaa kyseisen ilmauksen osalta.

Myös omassa aineistossamme koodinvaihtoja käytetään niin referoinnin keinona kuin huudahdusrutiineissakin. Koska olemme ensisijaisesti kiinnostuneita koodinvaihtojen prosodiasta, olemme jakaneet aineistomme koodinvaihtotapaukset tarkastelua varten ensisijaisesti niiden prosodisten piirteiden emmekä funktioiden mukaan. Käymme ensin läpi sellaisia koodinvaihtotapauksia, joissa on selvä sävelkorkeuden nousu (alaluku 3.1). Tämän jälkeen paneudumme niihin (lukumäärältään vähäisempiin) tapauksiin, joissa koodinvaihtoon liittyy sävelkorkeuden lasku (3.2). Nämä tapaukset ovat pääosin erilaisia vuorovaikutusta jäsentäviä ilmauksia tai diskurssi-partikkeleita. Lopuksi käsittelemme tapauksia, joissa prosodiset erot saavat aikaan erilaisia tulkintoja (3.3). Valotamme tässä prosodian osuutta tarkastelemalla samassa vuorossa (lähes) peräkkäin esitettyjä samaviitteisiä sanoja.

3.1 Sävelkorkeudeltaan nousevat tapaukset

Olemme jaotelleet sävelkorkeudeltaan nousevat tapaukset kahteen ryhmään. Tarkastelemme ensin suomenkielisisissä kertomuksissa esiintyviä yksittäisiä englanninkielisiä sanoja (3.1.1) ja tämän jälkeen oman tai toisten puheenvuorojen referointia (3.1.2).

3.1.1 Yksittäiset avainsanat

Jönsson-Korhola (2003: 423) toteaa, että amerikansuomessa käytetään englanninkielisiä lainasanoja yleensä tavaroista ja asioista, joita ei tunnettu Suomessa vielä ennen sieltä lähtöä tai jotka kuuluvat vain amerikkalaiseen elämänmenoon. Tämä tuntuu pätevän myös meidän aineistossamme. Miina käyttää esimerkiksi englannin sanaa *mall* viitattaessaan kauppakeskukseen. Toisaalta hän käyttää lainasanoja myös harvinaisemmista sanoista, joista on hiljattain puhuttu englanniksi hänen puheyhteisössään ja joiden suomenkieliset vastineet hän on mahdollisesti unohtanut. Esimerkkimme havainnollistavat tällaisia tapauksia.

Aineistomme sisältää englanninkielisiä sisältösanoja, joissa esiintyy selvä sävelkorkeuden (f_0) nousu. Tyypillisesti tällaisilla prosodisesti merkityillä koodinvaihdoilla haetaan vastaanottajalta tunnistusta. Esimerkissä 1 Miina (M) kertoo Reijolle (R) onnettomuudesta, jossa hän kaatui ulkona ja satutti vasemman kätensä. Hän käyttää lainasanaa *frätsöö* (engl. sanasta *fracture*, r. 7, 12) ilmaisemaan suomen merkitystä 'murtuma'. Esimerkkien litteroinneissa esiintyvät lyhenteet *I-* ja *I+* viittaavat intensiteetin laskuun (*I-*) ja nousuun (*I+*).

(1)

- 01 M: ja sitten pankkin pankin käytävä oli siinä myöskin (0.4) sekun
-1,5 st; I-
- 02 menee se jalkakäytävä vinoon (0.4) ja minä lankesin ennen joulua
03 0.6) ja Amanda tuli kotiin °yllätti sit° yl- oli mun kanssa
+1,0 st; I+
- 04 yhdeksän päivää järjesti asioita ja (0.4) ja minä lankesin
05 kahdeltatoista päivällä ja ja ja minun vasen (.) vasen (0.6)
-1,4 st; I-
- 06 olkapäää niinkun (0.6) venähti ja (1.0)
+7,0 st; I+
- 07 oli niinkun frätsöö (1.0) se kesti kauan aikaa että mul oli (1.2)
08 melkein kaks kuukautta sairaanhoitaja (0.4) katsomas ja hoitamas
09 minua: (0.8) kotona täällä (0.4) jos mä oisin menny selälleen mä
10 oisin ol- ollu koko (.) koko elämä loppuelämä (0.6) rullatuolissa
11 0.8) ↑kuitenkin
+6,7 st; I+ +3,1 st; I+
- 12 niinku **frätsöö** tuli (-) **frätsöö** (0.8) vasemmassa kädessä venähti.
13 R: [joo,]
14 M: [kesti] >muutama kuukausi ennen ku se parani< ja se parani

Katkelmassa Miina esittää onnettomuuskertomuksen, jonka avainkohtina voidaan pitää sitä, että hän kaatui (*lankesin* r. 2, 4) ja mursi olkapäänsä. Kaatuminen kuvataan suomenkielisellä *langeta*-verbillä, jonka ensimmäinen esiintymä (r. 2) on lausuttu ympäristöä matalammalta sävelkorkeuden tasolta (-1,5 st) ja seuraava (r. 4) hivenen korkeammalta (+1,0 st). Sen sijaan murtumaa kuvataan englannista lainatulla sanalla (*frätsöö*). Ensimmäiseen *frätsöö*-sanan esiintymään (r. 7) liittyy 7,0 puolisävelaskeleen suuruinen sävelkorkeuden nousu; lisäksi intensiteetti kasvaa. Sana erottuu selvästi ympäristöstä, ja syntyy vaikutelma korostamisesta. Myös toiseen esiintymään (r. 12) liittyy lähes yhtä suuri sävelkorkeuden nousu (6,7 st); lisäksi intensiteetti nousee. *Frätsöö*-sanan kolmas esiintymä seuraa pian toista esiintymää (r. 12). Siinäkin sävelkorkeus nousee mutta vähemmän kuin kahdessa aiemmassa esiintymässä (3,1 st); myös intensiteetti lisääntyy hieman. Ennen *frätsöö*-sanan käyttämistä Miina kuvaa olkapään vammaa suomenkielisellä sanalla (*venähti* r. 6); tämä sana on lausuttu hieman ympäröivää puhetta matalammalla sävelkorkeudella (-1,4 st). Katkelmassa puhuja ei siis lausu kertomuksen kannalta olennaisia suomenkielisiä avainsanoja (*lankesin*, *venähti*) ympäristöä korkeammalta, kun taas englannin kielestä lainatun ilmauksen (*frätsöö*) hän tuottaa korkeammalta.⁵

5. Vaikka tässä katkelmassa englanninkieliset avainsanat on tuotettu selvästi korkeammalta sävelkorkeuden tasolta kuin suomenkieliset avainsanat, kyseessä on vain esimerkinomainen paikallinen havainto. Autenttisen aineiston tilannekohtaisuus ja vuorovaikutustilanteen jatkuvasti päivittyvä sekventiaalinen rakentuminen tekevät vaikeaksi mielekkään vertailun keskustelun eri kohdissa tuotettujen erilaisten ja erikielisten avainsanojen välillä.

On kuitenkin huomattava, että suomenkielinen sana *venähti* ja englanninkielinen *fratsöö* esittävät onnettomuuden hieman eri valossa. Miinan kertomuksen kannalta on olennaista, että hänen kätensä murtui kaatumisen yhteydessä; tämä seikka korostaa onnettomuuden vakavuutta ja perustelee osaltaan tarinan kertomista. Murtuma on astetta dramaattisempi onnettomuus kuin venähdys, ja tämä tarkennus kuvaukseen esitetään lainasanalla (*frätsöö*). Nousu tekee lainasanasta vuorovaikutuksessa kohosteisen ja kutsuu vastaanottajaa kiinnittämään huomiota juuri kyseiseen sanaan (vrt. Gumperzin [1982] kontekstivihjeet). Koska sanan merkitys on olennainen kertomuksen kannalta, on tärkeää, että vastaanottaja tunnistaa merkityksen. Vaikka Miinan kertomus on muutoin suomenkielinen, hän ei tunnu löytävän onnettomuuden laatua kuvaavaa termiä suomeksi ja korvaa tämän puutteen englanninkielisellä lainasanalla, jonka kuitenkin prosodisesti merkitsee selvällä äänenkorkeuden nousulla. Sävelkulun nousulla hän ohjaa vastaanottajan huomion kyseiseen sanaan ja tuntuu hakevan tältä sanan tunnistamisen osoittavaa reaktiota. Sitä ei kuitenkaan kyseisessä kohdassa tule. Tunnistuksen hakemisen tulkintaa vahvistaa se, että kertomuksen loputtua Miina vielä toistaa *fratsöö*-sanan (r. 12).

Esimerkki 2 kuvaa samantyyppistä tilannetta, joskin tällä kertaa kyseessä on morfologisesti suomeen mukautettu avainsana. Reijo kysyy Miinan terveydentilasta, ja Miina ryhtyy kertomaan tälle silmäongelmistaan. Hän käyttää *vinkittää*-sanaa (r. 8, 12; engl. sanasta *wink*) viittaamaan silmän hallitsemattomaan räpyttelyyn. *Vinkittää*-sanan ensimmäisen esiintymän kohdalla sävelkorkeus (f_0) nousee 5,3 puolisävelaskelta. Nousu ei ole erityisen suuri suhteessa ympäristön painotuksiin, mutta tässäkin tapauksessa lainasanan esiintymään liittyy selvä sävelkorkeuden nousu. Myös intensiteetti kasvaa hieman. Toisen esiintymän kohdalla sävelkorkeus nousee saman verran kuin ensimmäisessä esiintymässä (5,3 puolisävelaskelta) ja myös intensiteetti kohoaa. Siinäkin prosodiset muutokset eivät merkittävästi eroa ympäristön painotuksista. Kolmannessa esiintymässä sävelkorkeuden nousun suuruus on sen sijaan peräti 10,8 puolisävelaskelta; myös intensiteetti voimistuu. Siinä prosodiset muutokset ovat ympäristöön nähden huomattavia ja saavat aikaan kohosteisen vaikutelman.

(2)

01 R: joo >joo tota< soitettiin ihan kun ei oo pitkään aikaan
 02 ollu yhteyttä mites sun terveys on siellä ja.
 03 M: noh (1.0) minä en oikein (0.6) yhtään voi sanoo mitään (0.4) minä
 04 asun vielä (0.2) om- kotona (0.4) lapset on ollu hyviä Keijo oli
 05 kesällä täällä (0.8) fminä katso kaikki paikat mitä täytyy katsoa
 06 ja korjata jaf (0.4) nipistellä kato (0.4) ja ((yskäisee)) mä oon
 07 vielä kotona (0.4) mutta minun <vasen silmä vähän> niinku
 +5,3 st; I+
 08 **vinkittää** liikaa mul on .hhh
 09 R: joo,
 10 M: eeh siis (0.4) silmälääkäri tulee tänne nyt (1.8) to- to- m-
 11 tulee tänne nyt (0.8) keskiviikkona ja minä näen sit ↑oikea

- +5,3 st; I+ +10,8 st; I+
- 12 (0.6) vasen silmä >vinkittää vinkittää<
 13 vähän ja (1.0) kun mä katson ulos (.) niin näkyy niin kuin (1.0)
 14 näkyy niin kuin pi- pieni (0.4) puu tulee aina väliin et jotain
 15 on näössä vikaa.
 16 R: joo.
 17 M: >voi olla voi olla voi olla on< (0.6) on ikää jo tai sitte (0.4)
 18 jotain pölyä kun tääl on niin kauheesti pölyä [ollu,]
 19 R: [se] täytyis
 20 tietysti tarkistaa ettei se oo mikään silmäsairaus >että mutta<
 21 (0.6) tietysti jos se iästä vaan johtuu niin eihän sille mitään
 22 sitte voi.

Samoin kuin esimerkissä 1, tässäkin katkelmassa englantiin pohjaava sana lausutaan osana käynnissä olevaa suomenkielistä vuoroa, mutta sana on lausuttu ympäristöä korkeammalta. On huomattava, että vaikka kummassakaan katkelmassa ei ole taukoja tai katkoja juuri ennen lainasanaa, molemmissa esimerkeissä lainasanaa edeltää suunnittelupartikkeli *niinku* (esim. 1 r. 7, 12; esim. 2 r. 7). Partikkeliä käytetään tyypillisesti silloin, kun puhuja muokkaa sanomaansa tai etsii sanoja (ISK s. 822; ks. myös Kunelius 1998), joten sen käyttö kieliin lainasanan prosessoinnista eli sen pohtimisesta, onko kyseessä vastaanottajalle tunnistettava sana oikean merkityksen välittämiseksi. Prosessointi näkyy myös molemmissa esimerkeissä siinä, että edettyään jo kertomuksessaan Miina kuitenkin vielä palaa esittämäänsä termiin ja käyttää sitä uudestaan jopa kahteen kertaan (esim. 1 ja 2 r. 12).

Merkillepantavaa on, että vaikka Miina kehystää lainasanat sekä edeltävällä suunnittelupartikkelilla että prosodian avulla, Reijo ei kohtelee sanoja samalla tavoin erityishuomiota vaativina. Miinan keskeytettyä vuoronsa sisäänhengitykseen (r. 8) Reijo tuottaa tasaisella intonaatiolla jatkamaan kannustavan palautteen (*joo* r. 9), minkä jälkeen Miina jatkaaakin kertomustaan mutta palaa vielä uudestaan käyttämäänsä termiin toistamalla *vinkittää*-sanaa kohosteisella prosodialla (r. 12). Miina siis orientoituu käyttämäänsä termiin potentiaalisena ongelman lähteenä ja hakee reaktiota varmistaakseen, että termi on ymmärrettävä. Reijo ei reagoi toistoihin seuraavissa ensimmäisissä taukokohdissa (r. 13–14) vaan vasta, kun Miina on täydentänyt lausuman tai isomman merkityskokonaisuuden loppuun. Vaikuttaa siis siltä, että osapuolet suhtautuvat lainasanoihin eri tavoin. Miina kohtelee sanoja potentiaalisina ongelmanlähteinä ja hakee Reijolta sekä prosodian että toiston avulla varmistusta siihen, että tämä tunnistaa ne. Reijo sen sijaan suuntautuu pikemminkin yhtä sanaa laajempiin merkityskokonaisuuksiin ja vuorovaikutuksen etenemiseen, eikä näytä kokevan tarvetta kuitata yksittäisiä termejä vastaanotetuiksi. Asetelma on jossain määrin samanlainen kuin mitä on raportoitu ensikielisten ja toista kieltä puhuvien vuorovaikutuksesta arkisissa ja institutionaalisissa ei-pedagogisissa keskusteluissa: toisen kielen puhujat kiinnostavat helpommin huomiota kielelliseen muotoon, kun taas ensikieliset suuntautuvat yleisluontoisemmin merkitysten välittymiseen (Kurahila 2005, 2006).

3.1.2 Referointi

Yksittäisten avainsanojen lisäksi sävelkorkeuden nousua esiintyy aineistossamme koodinvaihdoissa, joissa Kanadassa asuva puhuja referoi kertomuksessaan jonkun toisen puhetta. Referointi on aiemmassa tutkimuksessa havaittu yhdeksi tyypillisimmistä koodinvaihdon esiintymisympäristöistä; referointi on myös Gumperzin (1982) ura-uurtavassa kontekstualisointitutkimuksessa ensimmäiseksi listattu koodinvaihdon funktio (mts. 75). Koodinvaihtoa ja referointia on tarkasteltu lukuisissa tutkimuksissa (ks. esim. Auer 1995; Álvarez-Cáccamo 1996; Lappalainen 2004: 306–317; Frick & Riionheimo 2013; Lantto & Kolehmainen 2017), joissa on eritelty koodinvaihdon muun muassa luovan autenttisuutta, tuovan diskurssiin moniäänisyyttä ja rakentavan sosiaalisia rooleja.

Oman aineistomme referointiin liittyvät koodinvaihdot edustavat varsin tyypillisiä esiintymiä, joissa jonkun henkilön sitaatti esitetään kielellä, joka on (oletettavasti) ollut käytössä kyseisessä tilanteessa. Niihin liittyy selvä sävelkorkeuden nousu. Esimerkissä 3 Miina referoi edesmenneen miehensä, Villen, sanoja ja käyttää tällöin englantia (r. 5). Sävelkorkeus nousee koodinvaihtojakson alussa 7,0 puolissävelaskelta, ja myös intensiteetti kohoaa. Prosodiset muutokset ovat ympäristöön nähden huomattavia ja luovat vaikutelman uudesta äänestä kertomuksen henkilögalleriassa.

(3)

01 M: >mä en tiä mä olen vähän< kummalliseks tullu .hhh mut niin
02 kauan .hh (1.0) ihmettelee ihmiset kun mä olen vielä yksin ja
03 asun keskellä kaupunkia ja (0.4) ja mä omistan vielä talon mä
04 (0.4) kakskyt vuotta sitten Ville ma- (0.6) teki semmoset (0.6)
+7,0 st; 1+
05 paperit että (0.8) **mor- mortgage was all paid now** (0.4) nyt ne
06 talot maksaa hirmusen paljoa?
07 R: >niin ne on < hinnat on noussut kyl kahdeskymmenessä [(-)]
08 M: [on (-)] ja
09 niin kauan kun mun muisti on ↑hyvä (0.6) monet ihmiset niinku
10 ykskin muija niin (0.6) teki niin (0.4) ystävät kertoo toisilleen
11 minähän en kehtais edes ↑kertoa (1.0)

Miinan vuorossa englanninkielinen jakso (r. 5) on tunnistettavissa referoinniksi, vaikka edellä ei tyypillistä sanomisverbiä sisältävää johtolauseetta olekaan (ks. Routarinne 2005). Hänen vuoroaan voi luonnehtia vapaaksi suoraksi esitykseksi, jossa johtolauseen sijasta referaattia kehystää tulkintaohjeena referoitavan henkilön toiminnan kuvaus (ISK s. 1403–1404). Miina esittää miehen agenttiivisena toimijana (*Ville teki semmoset paperit että* r. 4–5), jonka toimintaa kyseisessä tilanteessa lainaus kuvaa. Vuorosta ei käy selvästi ilmi, onko lainaus ote miehen laatimista papereista vai tämän esittämä ilmaus paperien laadinnan yhteydessä. Tämän kahdenkymmenen vuoden takaisen tapauksen referoinnin (todellisen tai kertomuksessa luodun) Miina merkitsee prosodisesti selvällä äänenkorkeuden nousulla.

Myös esimerkissä 4 Miinan referointiin liittyy äänenkorkeuden nousu. Referoidessaan lääkärin sanoja (r. 6) hänen lausumansa sävelkorkeus nousee koodinvaihdon alussa peräti 12,9 puolisävelaskelta, mikä luo vaikutelman huudahduksesta. Mainitun puhejakson aikana myös äänenlaatu muuttuu värityneeksi ja intensiteetti voimistuu. Nämä muutokset luovat yhdessä vahvan vaikutelman toisesta äänestä.⁶

(4)

```
01 M: mul on tippoja (0.2) ja mä menin sit apteekkiin ja apteekki
                                     +3,2 st; I+          +6,6; I+
02 anto noita lääkkeitä semmosest sterilised (0.5) öö sterilised drop
03 °number° two mikä (1.2) kirkastaa silmät (0.6) ja sitte mä näin mun
04 lääkäri (0.8) °ja sitten se sit° mä otin (0.6) mitä ne oli pieniä
05 tabletteja (1.0) ja sit lääkäri sano et (0.7)
                                     +12,9 st; I+
06 @my gosh my gosh have you been doctor before@ fhe hef I said fnof
07 he said that's why those medicines I was going (0.6) going to
08 give to you (- -) and the eye drops (0.2) and you took them
09 before me? fhe hef
10 R: fhe hef [mutta muistat-]
11 M:          [et se oli ima-] eiks oo ihme?
12 R: joo (0.6) ((vuoro jatkuu))
```

Tässä referoinnissa on piirteitä sekä perinteisestä suorasta että epäsuorasta esityksestä, mikä on puhutussa kielessä varsin tavallista (ks. ISK s. 1404–1405). Referaattia edeltää perinteisen epäsuoran esityksen johtolause (*lääkäri sano et r. 5*), johon kuuluu toimijan ja sanomisverbin lisäksi referaatin lauseobjektin asemasta viestivä *että* (ISK s. 1401, ks. myös Routarinne 2005; Koivisto, Laury & Seppänen 2011). Kuitenkin tätä seuraava lainaus on pikemminkin suoraa esitystä, koska lääkärin ääntä kaiutetaan sellaisena kuin se tilanteessa on (tai olisi) lausuttu, muuttamatta persoonaviittausta. Miina käyttää siis lääkärin käyttämää toisen persoonan viittausta (*have you been*) sen sijaan, että hän siirtäisi viitepisteen itseensä ja nykyhetken vaihtamalla ensimmäiseen personaan (vrt. *if I had been to doctor before*).

Edeltävässä esimerkissä Miinan koodinvaihtojakso on melko pitkä. Esitettyään lääkärin ensimmäisen vuoron Miina naurahtaa (r. 6) ja referoi sitten myös keskustelun jatkan, sekä omat vuoronsa että lääkärin vuorot (r. 7–9). Näiden puhejaksojen aikana prosodia on naurua ja hymyilevällä äänellä lausuttua puhetta lukuun ottamatta samanlainen kuin koodinvaihtoa edeltävässä ympäristössäänkin. Prosodiset muutokset koskevat siis tässä

6. Tässä katkelmassa esiintyy koodinvaihtoa myös muualla kuin referoinnissa – Miinan mainitessa saamansa lääkkeet (*sterilised r. 2; sterilised drop number two r. 2–3*). Keskitymme tässä osiossa vain referoinnin koodinvaihtoon, mutta olemme merkinneet litteraattiin myös lääkkeestä puhuttaessa tapahtuvien koodinvaihtojen sävelkorkeudet. Myös näissä koodinvaihdoissa sävelkorkeus nousee; erityisesti tauon ja epäoimintiäänteen jälkeisessä esiintymässä sävelkorkeuden nousu on selkeä (+6,6 st). Myös intensiteetti kasvaa.

esimerkissä vain pitkäkhön koodinvaihtojakson ensimmäistä lausumaa (ks. myös esim. Lappalainen 2004: 288). Se, että sävelkulku nousee niin huomattavasti tässä esimerkissä, liittyy toisaalta toisen äänen tuomiseen mukaan keskusteluun, mutta on varmasti myös yhteydessä lausuman sisältöön. Lääkäriin ensimmäinen repliikki on nimenomaan huu-dahdus (*my gosh*), joten tämä puhetoiminto yhdistettynä uuden äänen esittelyyn tekee koodinvaihdosta erityisen kohosteisen.

Näissä toisen puhetta referoivissa koodinvaihdossa, kuten lainasanoissa, vastaanottaja ei tuota välitöntä reaktiota prosodisesti merkittyyn koodinvaihtoon vaan ottaa vuoron vasta puhujan vietyä loppuun seuraavan lausuman tai laajemman merkityskokonaisuuden. Referointitilanteissa välittömän reaktion puuttuminen ei aiheuta samanlaisia seuraamuksia; puhuja etenee kerronnassaan eikä palaa toistamaan koodinvaihtoilmausta, kuten lainasanojen kohdalla tapahtui. Vaikuttaakin siltä, että vaikka puhuja sekä yksittäisiä (laina)sanoja käyttäessään että toista referoidessaan merkitsee koodinvaihtojaksot nostamalla ne suuremmalla sävelkorkeudella esiin puheen virrasta, prosodinen kohosteisuus toimii referointiosuuksissa selvemmin kerrontaa värittävänä toisen äänen esittämisenä, kun taas lainasanoissa prosodinen muutos viestii kyseisen kielenelementin mahdollisesta ongelmallisuudesta ja kutsuu vastaanottajaa terästäämään päättelyään kyseisen elementin tulkinnasta. Nostettu sävelkorkeus näissä sanoissa tulee lähelle sitä ilmiötä, jota Poplack, Wheeler ja Westwood (1989) kutsuvat termillä *flagging* eli liputus. Liputus edeltää lainattua sanaa ja kutsuu täten vastaanottajaa kohdistamaan huomiota siihen (mas. 394).⁷ Liputus, prosodiset muutokset ja koodinvaihto kuuluvat siis kaikki ilmiöiden rypääseen, jolla puhujat kontekstualisoivat sanottavaansa. Kontekstualisoinnin motiivit voivat kuitenkin vaihdella: omassa aineistossamme koodinvaihtoa, jossa puhujan sävelkorkeus nousee, esiintyy sekä yksittäisissä avainsanoissa että referoinneissa, mutta edellisissä nousu tuntuu ”liputtavan” sanaa tai hakevan sille vastaanottajan tunnistusta, kun taas jälkimmäisissä tapauksissa sävelkorkeuden nousu on kiinteämmin yhteydessä kertomuksen polyfoniaan (ks. moniäänisyydestä esim. Haakana & Kalliokoski toim. 2005).

3.2 Sävelkorkeuden lasku koodinvaihdossa: diskurssipartikkelit

Pääosaan aineistomme koodinvaihdosta liittyy siis sävelkorkeuden nousu. Käydesämme läpi koodinvaihtoja vastaan tuli kuitenkin myös sellaisia tapauksia, joissa englanninkielisen ilmauksen kohdalla onkin selvä sävelkorkeuden lasku. Kiinnostavasti nämä tapaukset muistuttavat sikäli toisiaan, että niissä koodinvaihto ei osu yleensä leksikaalista merkitystä kantaviin kielenelementteihin vaan pikemminkin vuorovaikutusta sääteleviin ilmauksiin. Tällaisia ovat esimerkiksi kiteytyneet (päivittely)ilmaukset (*oh my god*) ja vastaanottajaa puhuttelevat kiteymät (*you mean, you know*⁸).

Esimerkissä 5 Miina aloittaa vuoronsa (r. 7) päivittelevällä diskurssipartikkelilmauksella *oh my*. Partikkeliketju alkaa 6,7 puolissävelaskelta alemmalta sävel-

7. Ilmiötä ovat tarkastelleet myös esim. Halmary (1997: 84) ja Wagner & Firth (1997: 325).

8. Ks. *you know* -partikkelista esim. Östman (1981) ja Fox Tree & Schrock (2002).

korkeuden tasolta kuin sitä seuraava suomenkielinen puhe.⁹ Lisäksi intensiteetin taso on matalampi suhteessa seuraavaan sanaan.

(5)

01 R: joo me ollaan Jarmon kans oltu molemmat huonoi hiihtäjiä
 02 faina kyllä että.ε
 03 M: oletteko? [(-)]
 04 R: [(-)] (0.6) >mäkin oon melkein kaikis muissa
 05 urheilulajeis pärjänny< paitsi hiihdossa kyllä et se on niinku
 06 huono laji mulle et.
 -6,7 st; I-
 07 M: **oh my** (0.4) kyllä mä ↑näin kerran mä kerroin Elisalle
 08 puhelimessa (0.4) mä näin kerran (0.6) Jar- Jarmo (0.6) Jarmo ja
 09 Riitta jostaki (0.6) pieni pätkä tuli tuli tv:ssä kerran viime
 10 vuonna

Koodinvaihdolla alkavassa vuorossaan Miina ottaa vastaan Reijon välittämän tiedon Reijon ja tämän veljen Jarmon hiihtotaidoista (r. 7). Tieto on Miinalle epäodotuksenmukainen tai ainakin uusi, koska hän vastaanottaa sen toistavalla tarkistuskysymyksellä (r. 3, ks. Thompson, Fox & Couper-Kuhlen 2015; Kurhila & Lilja 2017). Reijo vahvistaa tiedon paikkansapitävyyden ja tuo samalla esiin lisätietoa, joka saattaa selittää Miinan yllättymistä: muissa lajeissa paitsi hiihdossa puhuja on ollut menestysekäs (r. 4–6). Tähän tarkennukseen Miina reagoi *oh my* -lausumalla. Sitä voi sikäli pitää affektin ilmauksena, että se on konventionaalistunut konstruktio, jolla puhuja osoittaa suhtautumistaan tai asennoitumistaan puheenalaiseen asiaan tai puhekumppaniinsa (ISK s. 1614). Sävelkulun ja intensiteetin lasku tämän ilmauksen kohdalla synnyttää vaikutelman, että kyseessä on enemmän puhujalle itselleen kuin vastaanottajalle suunnattua puhetta. Miina siis ikään kuin päivittelee itseksensä vastaanottamaansa tietoa, ennen kuin hän menee eteenpäin keskustelussa ja ryhtyy kertomaan puheena olleesta Jarmosta.

Myös seuraavassa esimerkissä englanninkieliseen koodinvaihtoilmaukseen liittyy sävelkorkeuden ja intensiteetin lasku. Miina lopettaa vuoronsa ilmaukseen *you mean* (r. 6). Ilmauksen alussa sävelkorkeus laskee peräti 13,5 puolisävelaskelta suhteessa edeltävään puheeseen; myös intensiteetin taso laskee. Prosodiset muutokset ovat ympäristöön nähden huomattavia.

(6)

01 R: joo (0.6) tota muistaks sä muuten mi-millon se oli ku (0.6) te
 02 muutitte sinne Kanadaan (0.4) Villen kanssa niin tota muistaks sä
 03 yhtään (0.6) >eiks se olikse se< tota (0.8) olikse se viiskytlukuu

⁹ Sävelkorkeuden tason vertailu on tässä tehty suhteessa seuraavaan sanaan, koska kyseessä on vuoron alku.

04 vai kuuskytlukuu.
 05 M: °se oli° (0.4) nine- (1.0) kato (0.6) me mentiin (0.3) öö (0.3)
 -13,5 st; I-
 06 nineteenhun- kun muutettiin Ruotsiin °you mean°?
 07 R: Ruotsiin te muutitte ensiks joo ja.
 08 M: mä olin vissiinkin viis- (.) nineteenthundred fiftysix (0.8) viis-
 09 mä olin kaks vuotta vissiin (1.6) Ruotsissa (0.6) lääkärrien
 10 perheissä ja (0.8) vanhainkodissa niinkun yks vuos (1.0) niinkun
 11 apuhoitaja (0.6) Tukholmassa ja (0.5) ööööö (0.5)
 12 °viiskymmentseitsemän° (0.4) me tultiin Kanadaan nineteenthundred
 13 fiftyseven.

Tässäkin tapauksessa sävelkorkeuden ja intensiteetin lasku luovat vaikutelman itselle suunnatusta puheesta. Kiinnostavaa on, että tämä hyvin hiljaisesti lausuttu puhe sisältää vastaanottajaa puhuttelevan elementin, toisen persoonan pronominin (*you*). Aineistossa on myös muita sävelkorkeudeltaan laskevia (itselle suunnattuja) koodinvaihtotapauksia, joissa on toisen persoonan pronomini (*you know*). Näitä ilmauksia (*you mean, you know*) voi pitää pikemminkin partikkelimaisina kiteyminä kuin subjektin ja verbin sisältävinä lausumina samaan tapaan kuin suomessa esimerkiksi *katsoa*-verbin imperatiivimuodosta lähtöisin oleva *kato* (r. 5) on irronnut verbiparadigmasta lausumapartikkeliksi (ISK s. 782). Vaikka puheaktipronomini *you* ei siis varsinaisesti toimi puhuttelutehtävässä, *you mean* -ilmaus on kuitenkin vuorossa, joka selvästi puhuttelee vastaanottajaa esittämällä tälle vierusparin etujäsenen, ymmärtämistä varmistavan tarkistuskysymyksen (r. 6). Englanninkielisissä keskusteluissa *Y'mean*-ilmauksen onkin havaittu olevan tyypillinen tapa aloittaa ymmärrysehdokkaita (ks. Schegloff, Jefferson & Sacks 1977: 378–379). Esimerkissä 6 *you mean* -ilmaus on kuitenkin Miinan ymmärrysehdokkaan lopussa. Koska se on lausuttu merkittävästi muuta vuoroa matalammalta sävelkorkeudelta ja hiljaisemalla äänellä, se tuntuu toimivan lähinnä vuoron loppua ilmaisevana merkinä.

Aineistossamme on siis tapauksia, joissa koodinvaihtoon liittyy sävelkorkeuden nousun sijasta sävelkorkeuden lasku. Jälkimmäiset tapaukset eroavat edellisistä sikäli, että sävelkorkeudeltaan nousevat koodinvaihdot sijoittuvat usein puhujan vuorojen tai kertomuksen kannalta olennaisiin avainsanoihin tai jaksoihin, kun taas sävelkorkeudeltaan laskevia koodinvaihtoja on pääosin muualla kuin leksikaalista merkitystä kantavissa avainsanoissa, kuten diskurssipartikkeleiden tai muiden vuorovaikutusta säätelevien kiteymien yhteydessä.¹⁰ Koodinvaihtotapausten nouseva sävelkorkeus kutsuu vastaanottajaa terästäämään huomiotaan kyseisten sanojen tai ilmausten kohdalla ja tarjoaa sanoja hänen tunnistettavakseen, kun taas laskevan sävelkorkeuden (ja vähäisemmän intensiteetin) ilmaukset toimivat ”sisällöntuottamisen” sijaan lähinnä vuorojen jäsentäjinä tai kommentoijina, jotka eivät yhtä vahvasti projisoi vastaanottajan reaktiota. Molem-

10. On varsin mahdollista, että sävelkorkeuden vaihtelut voivat olla samansuuntaisia – avainsanat ja referoinnit lausuttu korkeammalta ja diskurssipartikkelit matalammalta – vaikka kyseessä olisi yksikielinen keskustelu, jossa ei ole koodinvaihtoa. Tämä on empiirinen kysymys, joka jää tulevien tutkimusten selvitettäväksi.

missä tapauksissa koodinvaihtoihin liittyy kuitenkin prosodian muutos; koodinvaihdot merkitään prosodisilla vahvistuksilla tai heikennyksillä erotukseksi muun puheen virrasta. Se, millainen prosodinen muutos on kyseessä, kietoutuu yhteen koodinvaihtoilmauksen ja sen vuorovaikutuksellisen funktion kanssa.

Lopuksi analysoimme vielä prosodian osuutta koodinvaihtojen tulkinnessa tarkastelemalla tapauksia, joissa esiintyy peräkkäin samaviitteinen suomenkielinen ja englanninkielinen sana mutta erilainen sävelkorkeus. Osoitamme, kuinka sävelkorkeuden muutos ilmaisee koodinvaihtojen erilaista funktiota.

3.3 Samaviitteiset sanat: sävelkorkeuden nousu ja lasku

Edeltävissä alaluvuissa olemme osoittaneet, että koodinvaihdon prosodiset muutokset jakautuvat sen mukaan, mikä koodinvaihdon funktio on keskustelussa. Prosodian rooli koodinvaihdossa tulee erityisen hyvin näkyviin, kun tarkastellaan tapauksia, jotka ovat keskenään samankaltaisia mutta sävelkorkeudeltaan erilaisia. Kuten edellä on mainittu, autenttisesta keskustelusta on varsin vaikea löytää tapauksia, jotka olisivat täysin rinnastettavissa niin funktioltaan, sekventiaaliselta asemaltaan kuin sijoittumiseltaan keskustelun kokonaisuuteen. Tässä aluvuussa olemme rajanneet tarkasteltavat tapaukset niin, että niissä puhuja esittää samassa vuorossa peräkkäin samaviitteisen suomen- ja englanninkielisen sanan. Käsiteltävistä esimerkeistä ensimmäisessä ilmausten järjestys on suomi–englanti (esim. 7), toisessa englanti–suomi (esim. 8).

Esimerkki 7 esittää tapauksen, jossa Miina sanoo ensin suomeksi *aha viis* (r. 13) ja pienen tauon jälkeen englanniksi *five o'clock* ('kello viisi', r. 13). Koodinvaihdon alussa sävelkorkeus laskee 4,4 puolisävelaskelta; myös intensiteetti laskee.

(7)

01 R: paljonks kello (0.4) paljonks kello on Kanadas nyt eiks se oo
 02 kaheksan aamulla suunnilleen?
 03 M: meillä on täällä kymmenen.
 04 R: ai se on kymmenen jo.
 05 M: kymmenen (.) kymmenen (.) mä en näe toista puolta (0.6) kymmenen
 06 ne- ko- nelkyt (.) kolkyt (0.6) iltapäi- päivällä.
 07 R: joo.
 08 M: kymmenen kolkyt >mitä teillä on?<
 09 R: no (.) Suomes on niinku (1.0) <viis alkaa olla kello> (.) kello
 10 seittemäntoista kohta niinku.
 11 M: onks (0.2) teillä il- iltapäivä?
 12 R: iltapäivä on täällä joo.
   -4,4 st; I-
 13 M: aha viis (0.4) °five o'clock° Suomen >(--)< (0.8) ja ja Suomi
 14 (.) ja °sitten° (1.8) ja meillä on kymmenen (1.6) kymmenen (0.2)
 15 kymmenen kolkyt >voi sanoa<.
 16 R: joo.

Reijon todettua kellon olevan Suomessa kohta viisi Miina varmistaa, että kyseessä on iltapäivä (r. 11) ja kuittaa sen jälkeen kellonajan uutta tietoa vastaanottavalla *aha*-partikkelilla (Koivisto 2017) ja toistamalla ajan ensin suomeksi ja pienen tauon jälkeen myös englanniksi (r. 13). Koska englanniksi tuotettu ilmaus on prosodisesti edeltävää suomenkielistä ilmausta heikompi, syntyy vaikutelma, että *five o'clock* on enemmän puhujalle itselle kuin vastaanottajalle suunnattua puhetta; puhuja ikään kuin varmistaa oman ymmärryksensä toistamalla suomeksi sanotun myös englanniksi. Tätä tulkintaa vahvistaa se, että keskustelun pääkieli on suomi; katkelmassa ei ole muita englanniksi tuotettuja ilmauksia. Koska Miina on jo esittänyt kyseisen tiedon – ajanilmauksen – suomeksi, hänen hiljaisesti lausumansa englanninkielinen vastine on ikään kuin ylimääräistä, itselle suunnattua tietoa. On myös syytä huomata, että Miina käyttää luku-sanoista englanninkielisiä ilmauksia muissakin kohdin keskustelua (ks. esim. 6), mistä voi päätellä lukusanojen olevan hänelle luontevampia englanniksi.

Jos vertaa esimerkkiä 7 seuraavaan esimerkkiin 8, voi havaita kiinnostavan eron koodinvaihto-ilmausten prosodiassa. Esimerkissä 8 koodinvaihdon eli sanan *bicycle* alussa sävelkorkeus nousee vain 0,8 puolissävelaskelta, mutta sitä seuraavan suomenkielisen *pyöräily*-sanana alussa sävelkorkeus nousee peräti 8,8 puolissävelaskelta, mikä on ympäristöön nähden huomattavan suuri korotus. Myös intensiteetti kohoa.

(8)

01 M: lääkäri sano mulle kun (0.8) mä sain vastaukset takasi (0.4)
02   muutama kuukaus sitte entisist blood (.) kokeista (0.4) niin
03   lääkäri sanoi mulle (0.6)@mitä sä teit ku sä olit nuori@ (0.6) mä
04   sanoin et hiihtä- (0.4) hiihtäminen ja
                                  0,8 st; I+   +8,8 st; I+
05   käveleminen ja **bicycle** >ja ja ja ja ja< **pyöräily** .hhh (0.4) hän sitä
06   varten sä olet vielä niin (0.2) erikoisen terve (0.2) terveyttä
07   on [annettu.]
08 R: [niin eiks] sähän kävit hiihtokilpailussakin sillon >eiks se
09   ollu< (0.2) aika paljonkin että?

Tämä esimerkki muistuttaa edeltävää sikäli, että molemmissa tuotetaan peräkkäin suomeksi ja englanniksi samaviitteinen¹¹ sana, mutta kielten järjestys on eri: esimerkissä 7 Miina käyttää ensin suomenkielistä ja sitten englanninkielistä ilmausta, kun taas esimerkissä 8 järjestys on päinvastainen. Kun tarkastellaan jälkimmäisenä lausuttua ilmausta, jota voisi pitää sikäli ylimääräisenä, että molemmat keskustelijat osaavat sekä suomea että englantia ja epäilemättä tunnistavat esitellyt referentit jo ensimmäisestä maininnasta, nähdään selvä ero ”ylimääräisen” ilmauksen prosodiassa: ensimmäisessä

---

11. Tarkkaan ottaen *bicycle* ja *pyöräily* eivät ole samaviitteisiä, koska ensimmäinen viittaa välineeseen ja jälkimmäinen toimintaan. Koska kyseessä on englantia toisena kielenä puhuva ensimmäisen polven siirtolainen, jonka vahvin kieli on suomi, eivät käsitteiden rajat välttämättä ole täsmälleen samat kuin ensikielillä.

tapauksessa prosodia tekee jälkimmäisestä ilmauksesta vähemmän kohosteisen, toisessa tapauksessa enemmän kohosteisen.

Prosodia osoittaa, että keskustelijoiden ensisijainen kieli on suomi siitä huolimatta, että molemmat osaavat ja ymmärtävät englantia. Esittäessään sanat suomeksi ja englanniksi Miina taka-alaistaa jälkimmäisen sanan vuorovaikutuksellista merkitystä vaimean prosodian avulla, silloin kun sana on englanniksi. Jos sen sijaan jälkimmäinen sana on suomeksi, kuten esimerkissä 8, se on prosodisesti kohosteinen. Miina ei tyydy englanninkieliseen sanaan vaan ilmaisee sanahakua toistamalla *ja*-lausumapartikkelia, kunnes löytää ilmausta kuvaavan suomenkielisen sanan. Edellä olleen englanninkielisen ilmauksen lausuminen uudestaan suomeksi prosodisesti vahvistettuna saa toiminnan kuulostamaan itsekorjaukselta, jossa aiemmin esitetty sana korvataan toisella (ns. *korvaava itsekorjaus*, ks. ISK s. 1022; ks. myös Schegloff 2013; Sorjonen & Laakso 2005).

Puhujat siis hyödyntävät prosodiaa kehystäessään erikielisiä ilmauksiaan vastaanottajan tulkittavaksi. Gumperzilaisena kontekstivihjeenä prosodiset muutokset toimivat sekä nostamassa ilmausta huomion kohteeksi että painamassa sitä taka-alalle. Prosodian avulla kalibroidaan tilannetta ja ohjataan vastaanottajan huomiota monikielisessä keskustelussa.

4 Prosodian ja koodinvaihtojen yhteispele vuorovaikutuksen rakentumisessa

Tässä tutkimuksessa olemme tarkastelleet koodinvaihtoja niissä esiintyvän prosodian kannalta. Tuloksemme osoittavat, että useimmiten koodinvaihtoihin liittyy sävelkorkeuden ja intensiteetin nousu. Nousun suuruudessa on kuitenkin suurta vaihtelua: toisinaan nousu ei erotu merkittävästi ympäröivän puheen tavanomaisesta painotuksesta, kun taas toisinaan nousu on huomattavan suuri suhteessa ympäröivään puheeseen. Tyypillisiä koodinvaihtotapauksia, joissa sävelkorkeus ja intensiteetti nousevat, ovat toisesta kielestä lainatut sisällön kannalta olennaiset avainsanat ja referointi. Lainasanoissa nousun avulla haetaan tyypillisesti vastaanottajalta tunnistusta tai reaktiota sanoihin, joiden tunnistamisessa saattaisi olla ongelmia. Referoinnissa prosodiset muutokset sen sijaan värittävät kerrontaa, tuovat esiin bahtinilaisen toisen äänen. Bahtinin mukaan kielen ilmauksia ei esitetä tyhjiössä vaan ne ovat jo ”puhuttuja” (Bahtin 1981: 293). Referointitapauksissa sävelkulun ja intensiteetin nousuun voi liittyä myös värittyneen äänenlaatu. Molemmissa tapauksissa prosodinen kohosteisuus koodinvaihdossa kutsuu vastaanottajaa terästämään huomiotaan kyseisiin sanoihin tai ilmauksiin.

Nousevan sävelkulun lisäksi aineistossa esiintyy vähäisemmässä määrin myös koodinvaihtoilmausten lausumista ympäristöä matalammalta sävelkorkeudelta ja hiljaisemmalla äänellä. Tällöin ne ovat tyypillisesti vuorovaikutusta jäsentäviä ilmauksia pikemmin kuin kertomuksen kannalta olennaisia sisältö sanoja, ja analyysimme perusteella ne kehystävät puhetta enemmän puhujalle itselleen kuin vastaanottajalle suunnatuksi. Prosodian vaihtelulla voidaan siis säädellä vastaanottajuuden astetta ja merkitä

käytössä olevien kielten suhdetta toisiinsa. Erityisen hyvin suomen asema keskustelun matriisikielenä tulee esiin silloin, kun perättäisissä samaviitteisissä sanoissa prosodia on selvästi erilainen riippuen siitä, onko jälkimmäinen sana ilmaistu englanniksi vai suomeksi. Englanninkielinen sana on prosodisesti vaimennettu: koodinvaihdon alussa sävelkorkeus ja intensiteetti laskevat, joten koodinvaihtojakso vaikuttaa enemmän puhujalle itselleen kuin vastaanottajalle suunnatulta puheelta. Sen sijaan suomeksi lausuttu jälkimmäinen sana saa prosodisesti huomattavan painoarvon ja on tulkittavissa itsekorjaukseksi, jossa puhujan tavoitteena on tuottaa nimenomaan suomenkielinen sana, ei ainoastaan (kielestä riippumatonta) vastaanottajalle tunnistettavaa ilmausta. Korkeampi sävelkorkeus ja voimakkaampi intensiteetti osoittavat suomen sanan englannin sanaa prominentimmaksi tai relevantimmaksi keskustelulle.

Koodinvaihtoon liittyy siis usein prosodisia muutoksia. Tämä ei sinällään ole yllättävää, koska sekä koodinvaihto että sävelkulun muutokset voivat toimia kontekstivihjeinä, joilla voi ohjata vastaanottajan tulkintaa (Gumperz 1982). Koska koodinvaihdolla ja prosodisilla muutoksilla on samansuuntaisia vaikutuksia, on huomattava, että esittämämme prosodiset vaihtelut eivät ole automaattista seurausta koodinvaihdosta, vaan ne voivat pikemminkin kuvastaa esiintymiskonteksteja, joissa koodinvaihdot tyypillisesti esiintyvät. Myöhempien tutkimuksien selvittäväksi jää, esiintyykö vastaavia sävelkorkeuden muutoksia vastaavanlaisissa konteksteissa myös yksikielisessä keskustelussa. Tutkimuksemme antaa joka tapauksessa uutta tietoa prosodian roolista vuorovaikutuksellisena resurssina monikielisessä keskustelussa, jossa monikielisyys ilmenee käytännössä koodinvaihtoina.

Tulevaisuudessa olisi kiinnostavaa tutkia koodinvaihtojen prosodiaa laajemmasta aineistosta, jossa olisi mukana useita puhujia ja eri kieliä. Koska analyysimme pohjautuu vain tapaustutkimukseen, jatkotutkimuksen tehtäväksi jää selvittää, ovatko tässä määrittelemämme esiintymätyypit ja prosodiset piirteet yleisempiäkin koodinvaihdon kehystämisen keinoja. Tulevaisuudessa olisi myös mielenkiintoista tutkia, onko Suomessa tapahtuvassa suomi–englanti-koodinvaihdossa samankaltaista prosodista vaihtelua kuin tutkimallamme siirtolaistaustaisella puhujalla.

Lähteet

- ÁLVAREZ-CÁCCAMO, CELSO 1996: The power of reflexive language(s). Code displacement in reported speech. – *Journal of Pragmatics* 25 (1) s. 33–59.
- AUER, PETER 1988: A conversation analytic approach to code-switching and transfer. – Monica Heller (toim.), *Codeswitching. Anthropological and sociolinguistic perspectives* s. 187–213. Berlin: Mouton de Gruyter.
- 1995: The pragmatics of code-switching. – Lesley Milroy & Pieter Muysken (toim.), *One speaker, two languages. Cross-disciplinary perspectives on code-switching* s. 115–135. Cambridge: Cambridge University Press.
- 1999: *Code-switching in conversation. Language, interaction and identity*. London: Routledge.
- BAHTIN, MIHAIL 1981: *The dialogic imagination. Four essays*. Toimittanut Michael Holquist.

- Kääntänyt Caryl Emerson. Austin: University of Texas Press.
- BAMBERG, MICHAEL 1997: Positioning between structure and performance. – *Journal of Narrative and Life History* 7 (1–4) s. 335–342.
- BOERSMA, PAUL – WEENINK, DAVID 2016: *Praat. Doing phonetics by computer*. <http://www.fon.hum.uva.nl/praat/> (25.2.2019).
- CANDEA, MARIA 2000: *Contribution à l'étude des pauses silencieuses et des phénomènes dits "d'hésitation" en français oral spontané. Etude sur un corpus de récits en classe de français*. Paris: Université de la Sorbonne-Nouvelle. <https://tel.archives-ouvertes.fr/tel-00290143/document> (9.8.2020).
- COUPER-KUHLEN, ELIZABETH – SELTING, MARGARET 2018: *Interactional linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- ELLIS, ROD 1985: *Understanding second language acquisition*. Oxford: Oxford University Press.
- FAERCH, CIUS – KASPER, GABRIELE (toim.) 1983: *Strategies in interlanguage communication*. London: Longman.
- FOX TREE, JEAN – SCHROCK, JOSEF 2002: Basic meanings of *you know* and *I mean*. – *Journal of Pragmatics* 34 (6) s. 727–747.
- FRICK, MARIA 2013: *Emergent bilingual constructions. Finnish-Estonian codeswitching in interaction*. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-9019-6>.
- FRICK, MARIA – RIIONHEIMO, HELKA 2013: Bilingual voicing. A study of code-switching in the reported speech of Finnish immigrants in Estonia. – *Multilingua* 32 (5) s. 565–599.
- GOFFMAN, ERVING 1981: *Forms of talk*. Oxford: Basil Blackwell.
- GUMPERZ, JOHN J. 1982: *Discourse strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HAAKANA, MARKKU – KALLIOKOSKI, JYRKI (toim.) 2005: *Referointi ja moniäänisyys*. Tietolipas 206. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HALMARI, HELENA 1997: *Government and codeswitching. Explaining American Finnish*. Amsterdam: John Benjamins.
- HALMARI, HELENA – SMITH, WENDY 1994: Code-switching and register shift. Evidence from Finnish-English child bilingual conversation – *Journal of Pragmatics* 21 (4) s. 427–445. [https://doi.org/10.1016/0378-2166\(94\)90013-2](https://doi.org/10.1016/0378-2166(94)90013-2).
- HELLER, MONICA 1988: Introduction. – Monica Heller (toim.), *Codeswitching. Anthropological and sociolinguistic perspectives* s. 1–24. Berlin: Mouton de Gruyter.
- HERITAGE, JOHN 1996: *Harold Garfinkel ja etnometodologia*. Suomentaneet Ilkka Arminen, Outi Paloposki, Anssi Peräkylä, Sanna Vehviläinen & Soile Veijola. Helsinki: Gaudeamus.
- ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- JÖNSSON-KORHOLA, HANNELE 1993: Lauseenrakenteesta toisen ja kolmannen polven kielenkäytössä. – Pertti Virtaranta, Hannele Jönsson-Korhola, Maisa Martin & Maija Kainulainen (toim.), *Amerikansuomi* s. 102–127. Tietolipas 125. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2003: Pussaa se peipipoki kitsistä petiruumaan. Suomalaiset ja suomen kieli Amerikassa. – Hannele Jönsson-Korhola, Hannele & Anna-Riitta Lindgren (toim.), *Monena suomi maailmalla. Suomalaisperäisiä kielivähemmistöjä* s. 386–448. Tietolipas 190. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KAINULAINEN, MAIJA 1993: Kielenvaihto kanadalaisperheessä. – Pertti Virtaranta, Hannele Jönsson-Korhola, Maisa Martin & Maija Kainulainen (toim.), *Amerikansuomi* s. 128–158. Tietolipas 125. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- KALLIOKOSKI, JYRKI 1995: Koodinvaihto ja keskustelun moniäänisyys. – *Virittäjä* 99 (1) s. 2–24.
- KALLIOKOSKI, JYRKI – KOTILAINEN, LARI – PAHTA, PÄIVI (toim.) 2009: *Kielet kohtaavat*. Tietolipas 227. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KOIVISTO, AINO 2017: Uutta tietoa vai oivallus? Eräiden dialogipartikkeleiden tehtävistä. – *Virittäjä* 111 (4) s. 473–531.
- KOIVISTO, AINO – LAURY, RITVA – SEPPÄNEN, EEVA-LEENA 2011: Syntactic and actional characteristics of Finnish *että*-clauses. – Ritva Laury & Ryoko Suzuki (toim.), *Subordination in conversation. A cross-linguistic perspective* s. 69–102. Amsterdam: John Benjamins.
- KOVÁCS, MAGDOLNA 2001: *Code-switching and language shift in Australian Finnish in comparison with Australian Hungarian*. Turku: Åbo Akademi University Press.
- 2009: Koodinvaihto ja kielioppi. – Jyrki Kalliokoski, Lari Kotilainen & Päivi Pahta (toim.), *Kielet kohtaavat* s. 24–49. Tietolipas 227. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KUNELIUS, SILJA 1998: *Niinku-partikkeli keskustelussa*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- KURHILA, SALLA 2005: Different orientations to grammatical correctness. – Keith Richards & Paul Seedhouse (toim.), *Applying conversation analysis* s. 143–158. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- 2006: *Second language interaction*. Amsterdam: John Benjamins.
- KURHILA, SALLA – LILJA, NIINA 2017: Toisto ja korjauksen rajat. – *Virittäjä* 121 (2) s. 213–243.
- LANTTO, HANNA 2015: *Code-switching in Greater Bilbao. A bilingual variety of colloquial Basque*. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-1184-5>.
- LANTTO, HANNA – KOLEHMAINEN, LEENA 2017: Basque-Spanish bilinguals and reported speech. Translation and code-switching in the Basque context of language revitalisation. – *Journal of Translation and Technical Communication* 10 (2) s. 214–241.
- LAPPALAINEN, HANNA 2004: *Variaatio ja sen funktiot. Erään sosiaalisen verkoston jäsenten kielellisen variaation ja vuorovaikutuksen tarkastelua*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 964. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2009: Koodinvaihto ja sen funktiot suomenkielisessä keskustelussa. – Jyrki Kalliokoski, Lari Kotilainen & Päivi Pahta (toim.), *Kielet kohtaavat* s. 123–160. Tietolipas 227. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LAUTTAMUS, TIMO 1990: *Code-switching and borrowing in the English of Finnish Americans in an interview setting*. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- 1992: Lainaaminen ja koodinvaihto. Havaintoja amerikkansuomalaisten kielistä. – *Virittäjä* 96 (1) s. 3–16.
- LEHTINEN, MARI 2011: Prosodiset ilmiöt vuorovaikutuskeinoina institutionaalisessa keskustelussa. – Pentti Haddington & Leila Kääntä (toim.), *Kieli, keho ja vuorovaikutus. Multimodaalinen näkökulma sosiaaliseen toimintaan* s. 93–121. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MARTIN, MAISA 1988: The role of code-switching among Canadian Finnish-English bilinguals. – Michael G. Karni, Olavi Koivukangas & Edward W. Laine (toim.), *Finn in North America. Proceedings of Finn Forum III 5–8 September 1984 Turku, Finland* s. 366–376. Turku: Institute of Migration.
- 1993: Amerikansuomi kielentutkimuksen kentässä. – Pertti Virtaranta, Hannele Jönsson-Korhola, Maisa Martin & Maija Kainulainen (toim.), *Amerikansuomi* s. 190–197. Tietolipas 125. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- 1994: American Finnish. A degenerate or creative language? Interpretation of linguistic changes as reflectors of social attitudes. – *Finnish Americana* 10 s. 18–24.
- MEEUWIS, MICHAEL – BLOMMAERT, JAN 1998: A monolectal view of code-switching. Layered code-switching among Zaireans in Belgium. – Peter Auer (toim.), *Code-switching in conversation* s. 76–98. London: Routledge.
- MUYSKEN, PIETER 2000: *Bilingual speech. A typology of code-mixing*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MYERS-SCOTTON, CAROL 1997: *Duelling languages. Grammatical structure in codeswitching*. Oxford: Oxford University Press.
- 2002: *Contact linguistics. Bilingual encounters and grammatical outcomes*. Oxford: Oxford University Press.
- PICCININI, PAGE ELIZABETH – GARELLEK, MARK 2014: Prosodic cues to monolingual versus code-switching sentences in English and Spanish. – *Proceedings of Speech Prosody 7, 20.-23.5.2014, Dublin, 2014* s. 885–889. <http://fastnet.netsoc.ie/sp7/sp7book.pdf> (30.12.2019).
- POPLACK, SHANA – WHEELER, SUSAN – WESTWOOD, ANNELI 1989: Distinguishing language contact phenomena. Evidence from Finnish–English bilingualism. – *World Englishes* 8 (3) s. 389–406.
- POULISSE, NANDA 1987: Problems and solutions in the classification of compensatory strategies. – *Second Language Research* 3 (2) s. 141–153.
- 1993: A theoretical account of lexical communication strategies. – Robert Schreuder & Bert Weltens (toim.), *The bilingual lexicon* s. 157–189. Amsterdam: John Benjamins.
- ROUTARINNE, SARA 2005: Keskustelupuheen johtolauseiden kielioppia. – Markku Haakana & Jyrki Kalliokoski (toim.), *Referointi ja moniäänisyys* s. 83–113. Tietolipas 206. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SCHEGLOFF, EMANUEL A. 2013: Ten operations in self-initiated, same-turn repair. – Makoto Hayashi, Geoffrey Raymond & Jack Sidnell (toim.), *Conversational repair and human understanding* s. 41–70. Cambridge: Cambridge University Press.
- SCHEGLOFF, EMANUEL A. – JEFFERSON, GAIL – SACKS, HARVEY 1977: The preference for self-correction in the organization of repair in conversation. – *Language* 53 (2) s. 361–382.
- SEPPÄNEN, EEVA-LEENA 1997: Vuorovaikutus paperilla. – Liisa Tainio (toim.), *Keskusteluanalyysin perusteet* s. 18–31. Tampere: Vastapaino.
- SIDNELL, JACK – STIVERS, TANYA (toim.) 2013: *The handbook of conversation analysis*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- SORJONEN, MARJA-LEENA – LAAKSO, MINNA 2005: Katko vai eiku? Itsekorjauksen aloitustavat ja vuorovaikutustehtävät. – *Virittäjä* 109 (2) s. 244–271.
- STEVANOVIC, MELISA 2016: Prosodia. – Melisa Stevanovic & Camilla Lindholm (toim.), *Keskusteluanalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta* s. 100–121. Tampere: Vastapaino.
- STEVANOVIC, MELISA – LINDHOLM, CAMILLA (toim.) 2016: *Keskusteluanalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*. Tampere: Vastapaino.
- THOMPSON, SANDRA – FOX, BARBARA – COUPER-KUHLEN ELIZABETH 2015: *Grammar in everyday talk*. Cambridge: Cambridge University Press.
- WAGNER, JOHANNES – FIRTH, ALAN 1997: *Communication strategies at work*. – Gabriele Kasper & Eric Kellerman (toim.), *Communication strategies* s. 323–344. London: Longman.
- ÖSTMAN, JAN-OLA 1981: *You know. A discourse-functional approach*. Amsterdam: John Benjamins.

Liite

Litterointimerkit

(.)	Mikrotauko, kesto alle 0,2 sekuntia
(0.2)	Mikrotaukoa pidempi tauko
[	Päällekkäispuhunnan alku
]	Päällekkäispuhunnan loppu
=	Kaksi puhuntaa liittyy toisiinsa tauotta
.	Laskeva intonaatio
,	Tasainen intonaatio
?	Nouseva intonaatio
↑sana	Sana lausuttu ympäristöä korkeammalta
<u>sana</u>	Erityisen painollinen sana tai jakso
s̄ana	Painotus tai sävelkorkeuden nousu muualla kuin sanan lopussa
°sana°	Ympäristöä vaimeampaa puhetta
SANA	Äänen voimistaminen
>sana<	Ympäristöä nopeammin lausuttu jakso
<sana>	Ympäristöä hitaammin lausuttu jakso
:	Äänteen venytys (lyhyt)
::	Äänteen venytys (pitkä)
£he he£	Naurua
£sana£	Hymyillen tai nauraen lausuttu sana tai jakso
#sana#	Nariseva ääni
@sana@	Äänen laadun muutos
(-)	Pois jäänyt sana tai sanan osa
(--)	Pois jäänyt jakso
(sana)	Epäselvä sana tai jakso
sa-	Sana jää kesken (tavuviiva)
(( ))	Kaksoissulkeiden sisällä litteroijan kommentit
.hhh	Selvästi erottuva sisäänhengitys; yksi h-kirjain vastaa 0,1 sekuntia
hhh	Selvästi erottuva uloshengitys; yksi h-kirjain vastaa 0,1 sekuntia

Code-switching and prosody: A case study of the speech of an expatriate Finn living in Canada

Code-switching occurs when a speaker alternates between two or more languages or language varieties in the same conversation or text. As a phenomenon, code-switching has been investigated fairly extensively, but the prosodic features that characterise many of the switches have not gained much attention in previous studies. This article examines the prosody of code-switching instances in more detail. By analysing naturally occurring conversational data, the article sheds light on the role that prosody plays in the interpretation of code-switching instances. The data consists of a 30-minute telephone conversation in which a lady, who was born in Finland but has lived in Canada for a long time, talks with her nephew, who lives in Finland. The conversation features 73 occurrences of code-switching in which the language of the conversation changes momentarily from Finnish to English. The method of our study is that of Conversation Analysis.

The results of the study show that the instances of code-switching are usually produced with raised levels of pitch and intensity. Speakers typically use higher pitch and intensity when uttering loanwords or reported speech. As for loanwords, such prosodic marking invites the recipient to pay attention to the word that carries the rise in order to elicit a reaction to words whose recognition might be problematic. In the case of reported speech, however, prosodic features help to create a “second voice”. In addition to changes of pitch and intensity, the quality of voice can be marked in reported speech. In both these cases the prosodic marking carried by the code-switching invites the recipient to pay attention to the words or expressions in question. In addition to raised pitch and intensity, the data also includes several instances in which the code-switching is marked with lowered levels of pitch and intensity. In these cases, the code-switching typically consists of expressions that structure the interaction rather than constitute important content words as regards the ongoing narration. Furthermore, these instances are also more directed towards the speaker herself than to the recipient. Thus, prosodic changes can be used to regulate the degree of reciprocity and to indicate the relationship between the languages being used.

Koodinvaihdot ja prosodia: Tapaustutkimus Kanadassa asuvan ulkosuomalaisen puheesta

Koodinvaihdolla tarkoitetaan kielen tai kielimuodon vaihtumista toiseksi samassa puhetilanteessa tai tekstissä. Koodinvaihtoja on tutkittu paljon, mutta niiden prosodisten piirteiden käsittely on jäänyt lähinnä maininnan tasolle. Tämä artikkeli tarkastelee lähemmin koodinvaihtojen prosodiaa. Tavoitteena on koodinvaihtoja sisältävää keskusteluaineistoa analysoimalla valottaa prosodian osuutta koodinvaihtojen merkitysten tulkinnessa. Tutkimuksen aineistona on puolen tunnin puhelin keskustelu, jossa Suomessa syntynyt mutta pitkään Kanadassa asunut nainen keskustelee Suomessa asuvan siskonpoikansa kanssa. Aineistossa on yhteensä 73 koodinvaihtoesiintymää, joissa keskustelun kieli vaihtuu hetkellisesti suomesta englanniksi. Menetelmällisesti tutkimus nojautuu keskusteluanalyyysiin.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että useimmiten koodinvaihtoihin liittyy sävelkorkeuden ja intensiteetin nousu. Tyypillisiä koodinvaihtotapauksia, joissa sävelkorkeus ja intensiteetti nousevat, ovat lainasanat ja referointi. Lainasanoissa nousulla ohjataan vastaanottajan huomiota ja haetaan hänen reaktiotaan sanoihin, jotka ovat olennaisia vuoron sisällön tai kertomuksen kannalta mutta joiden tunnistamisessa saattaisi olla ongelmia. Referoinnissa sen sijaan prosodiset muutokset auttavat luomaan ”toisen äänen”. Tällöin sävelkorkeuden ja intensiteetin nousemiseen voi liittyä myös väritynyt äänenlaatu. Molemmissa tapauksissa prosodinen kohosteisuus koodinvaihdossa kutsuu vastaanottajaa terästäämään huomiotaan kyseisiin sanoihin tai ilmauksiin. Nousevan sävelkorkeuden lisäksi aineistossa esiintyy myös jonkin verran ympäristöä matalammalta sävelkorkeudelta ja hiljaisemmalla äänellä lausuttuja koodinvaihto-ilmauksia. Tällöin koodinvaihdot ovat pikemmin vuorovaikutusta jäsentäviä ilmauksia kuin kertomuksen kannalta olennaisia sisältö sanoja ja enemmän puhujalle itselleen kuin vastaanottajalle suunnattua puhetta. Prosodian vaihtelulla voidaan siis säädellä vastaanottajuuden astetta ja merkitä käytössä olevien kielten suhdetta toisiinsa.

Kirjoittajien yhteystiedot:
etunimi.sukunimi@helsinki.fi

Mari Wiklund on ranskalaisen filologian yliopistonlehtori Helsingin yliopistossa.
Salla Kurhila on vuorovaikutuslingvistiikan professori Helsingin yliopistossa.